

## **SZAKIRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ A MAGYAR JELNYELV REGIONÁLIS VÁLTOZATAIT ÉRINTŐ KUTATÁSOKRÓL**

### **LITERATURE REVIEW OF RESEARCH ON THE REGIONAL VARIETIES OF HUNGARIAN SIGN LANGUAGE**

BUDAI TÍMEA<sup>1</sup>

Jelen tanulmány tárgyát a magyar jelnyelv regionális változatai és az e nyelvi változatok közötti különbségeket feltáró első magyarországi kutatások ismertetése képezi. Elméleti jellegű írásról lévén szó, a már meglévő hazai szakirodalmi források feldolgozása, összegző bemutatása a cél a következő területek érintésével: adatok a magyar jelnyelvet használó közösségről; a magyar jelnyelv és annak grammatikai rendszere, illetőleg a magyar jelnyelv regionális változatait érintő kutatások, gyűjtések rövid ismertetése.

**Kulcsszavak:** magyar jelnyelv, nyelvrendszer, regionális változat, kutatás, jelnyelvjárás-gyűjtés

The paper gives a review of the first Hungarian researches revealing differences between the regional variants of Hungarian sign language. As a theoretical paper, it aims at the review and summary of the Hungarian sources available with reference to the following: data about the community using Hungarian sign language; Hungarian sign language and its grammatical system, researches concerned with the regional variants of Hungarian sign language, a short overview of collecting work.

**Keywords:** Hungarian sign language, language system, regional variant, research, sign dialect collection

#### **Bevezetés**

Régóta foglalkoztatja a nyelvészeket a nyelv és a nyelvjárások kialakulása, a köznyelv, illetve az irodalmi nyelv és a nyelvjárások egymáshoz való viszonya, a köztük megfigyelhető különbségek teljes körű feltérképezése, a nyelvjárásgyűjtés során kapott eredmények beható vizsgálata és a tájszavak szótárba rendezése. A hangzó nyelvek esetében a nyelvvel és nyelvjárásokkal kapcsolatban felmerülő kérdéseket lényegében nem is tekintjük kérdéseknek, hiszen az évezredes múltra visszatekintő hangzó nyelv esetében alapvető jelenségekről van szó. A jelnyelvek esetében azonban már más a helyzet, és a tévhitek, hiedelmek közt élő hallók még csak nem is gondolnak arra, hogy a világ egyes országaiban a siketek e manuális-vizuális nyelveknek különböző nyelvjárásait használják.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> BUDAI TÍMEA

MA hallgató

Miskolci Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Intézeti Tanszék

3515 Miskolc-Egyetemváros

btimea21@gmail.com

<sup>2</sup> Sokan úgy gondolják, csupán egyetlen jelnyelv létezik a világon. Ez azonban nem igaz, hiszen például míg a beszélt angol nyelv Angliában és az Egyesült Államokban lényegében azonos, addig az angol jelnyelvnek négy területi alapon elkülönülő változata, az amerikai jelnyelvnek pedig eltérő dialektusai alakultak ki, mint például a Black ASL, a feketék által használt jelnyelv (Karchmer 2002).

A magyar jelnyelv története más jelnyelvekéhez hasonlóan alakult. Használóinak évtizedeken át kellett harcolniuk azért, hogy nyelvüket hivatalosan is elismerjék, és a hangzó nyelvekhez hasonlóan természetes nyelvnek nyilvánítsák. De míg a jelnyelvek státusza világszerte az 1980-as évek körül kezdett megváltozni, nálunk ez ennél jóval később következett be. Az országban élő súlyosan nagyothalló és siket személyek számára azonban a magyar jelnyelv jelenti az információhoz való hozzáférés és a kommunikáció leghatékonyabb eszközét. Kevesen tudják, hogy a magyar jelnyelvnek több területi változata is kialakult Magyarországon. A hallássérültek számára fenntartott speciális oktatási intézményeket működtető hét nagyváros: Budapest, Vác, Sopron, Kaposvár, Szeged, Debrecen és Eger alkotja az egyes regionális magyar jelnyelvi változatok központjait. A hét területi alapon elkülönített jelnyelvi változatot érintő első vizsgálatok az ezredfordulót követő években kezdődtek meg, amelyekhez külföldi minták – többek között amerikai, svájci, dél-afrikai és szlovéniai kutatók korábbi elemzései, nyelvjárásgyűjtései – szolgáltak alapul.

Jelen tanulmány<sup>3</sup> célja, hogy a Magyarországon eddig végzett két, a regionális magyar jelnyelvekre kiterjedő kutatást, illetőleg gyűjtést ismertesse, ugyanakkor elkerülhetetlen újból és újból felhívni nem csak a laikusok, de a nyelvtudomány más területein tevékenykedő kutatók figyelmét is arra, hogy mi a magyar jelnyelv, és kik alkotják a siket közösséget.

## 1. Adatok az országban élő hallássérültekről

Ma Magyarországon a lakosságnak közel 10%-a él együtt valamilyen mértékű hallássérüléssel (Kósa–Lovász–Tapolczai 2003: 7). Becslések szerint közel 60 ezer siket és 300 ezer nagyothalló személy tartozik a siket közösséghez (Hattyár 2000, Vasák 2005). A legfrissebb, 2011-ben végzett népszámlálási adatok szerint a ma hazánkban élők közül 63 014 fő vallotta magát nagyothallónak és 8571 fő siketnek (www.ksh.hu). Az ország hét régiója közül Közép-Magyarországon él a legtöbb hallássérült személy, s ezt a területet követi Észak-Magyarország, ahol 9418 nagyothalló és 1228 siket él.

1. táblázat

*Hallássérültek száma régióként, a 2011-es adatok szerint*

|                    | Nagyothalló | Siket |
|--------------------|-------------|-------|
| Közép-Magyarország | 18 850      | 2 806 |
| Észak-Magyarország | 9 418       | 1 228 |
| Észak-Alföld       | 9 138       | 1 229 |
| Dél-Alföld         | 8 285       | 1 011 |
| Dél-Dunántúl       | 6 370       | 872   |
| Közép-Dunántúl     | 5 932       | 727   |
| Nyugat-Dunántúl    | 5 021       | 698   |

<sup>3</sup> „A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

Megyei szinten erősebb a differenciáltság. Magyarország 19 megyéje közül ugyanis kettő emelkedik ki erőteljesen: Pest megye (6934 fő nagyothalló, 986 fő siket), illetőleg Borsod-Abaúj-Zemplén megye (5228 fő nagyothalló, 634 fő siket) (www.ksh.hu).

Ezek az adatok azonban nem teljesen megbízhatók. Ahogy arról Hattyár Helga már egy korábbi munkájában beszámolt, a népszámlálás során kapott eredményeket óvatosan kell kezelni, hiszen több okból is félrevezető. Nem csak az önkéntes válaszadás okoz ugyanis problémákat, hanem amint azt a 2001. évi népszámlálással kapcsolatban kifejti: „a kérdőív előre megadott, ám nem definiált kategóriákkal dolgozott, ennek következtében például a válaszadók nem tudhatták, hogy milyen mértékű halláskárosodást jelent a nagyothalló kategória. A kérdőívvel kapcsolatos legnagyobb bizonytalanságot pedig a *siket*, *siketnéma*, *néma* megnevezésű fogyatékosági csoport jelenti, mely diszkrét kategóriákat mos össze” (Hattyár 2008: 5). Ez utóbbi, a diszkrét kategóriákra vonatkozó bizonytalanságot a 2011. évi népszámlálás adatlapjainak összeállítói kiküszöbölték ugyan, a válaszadás mikéntje és a nem meghatározott kategóriák problémája azonban továbbra is megmaradt.

A 2009 novemberében elfogadott CXCV. törvény, amelyet a világ legkomplexebb jelnyelvi törvényeként tartanak számon, a következő meghatározással illeti a siket közösség tagjait: „*olyan siket vagy nagyothalló személy, aki kommunikációja során a magyar jelnyelvet vagy valamely speciális kommunikációs rendszert használja.*” A közösség tagjai tehát a magyar jelnyelvet beszélő nagyothallók és siketek, de tagjai közt ott találjuk azokat a hallókat is, akik pl. mint siket szülők halló gyermekei, tolmácsok, szociális munkások és tanárok, szintén használják a jelnyelvet. Ők azok a hallók, akik magukénak vallják a magyar jelnyelvet is, azonosulnak a siketek kultúrájával, jól ismerik és segítik a közösség tagjait.

Bár zárt közösségről van szó, ami elsősorban a kirekesztettség és a hátrányos megkülönböztetés, valamint a siketoktatás intézményesülésének eredménye, a hallássérültek nem elkülönülve élnek a többségi halló társadalomtól. Nap mint nap találkoznak egymással, s ebből kifolyólag használják a hangzó magyar nyelvet és a magyar jelnyelvet vagy ezek kombinációit, az úgynevezett kontaktkódokat (jelelt vagy jellel kísért hangzó magyar nyelvet). A nyelvhasználatot tekintve a siketek kétnyelvűek és önálló kultúrával rendelkeznek, amely sok területen fedi a többségi társadalom kultúráját, így tagjait nem csak kétnyelvűnek, hanem kétkultúrájúnak is tekinthetjük (Grosjean 1992). Mindemellett rendkívül fontos tény, hogy a „siketek jelnyelve, mint kisebbségi nyelv hivatalos státuszt kapott, mert ez azt is jelenti, hogy a törvény elismerte a két nyelv és két kultúra azonos földrajzi környezetben való létezését, illetve létjogosultságát” (Simigné 2010: 158).

## 2. A természetes magyar jelnyelv

A laikusokban a mai napig számos tévhit él a jelnyelvről és az azt használó siket személyekről (Hattyár 2000, 2008, Lancz–Berbeco 2004, Szabó M. 2003, Vasák 2005), amelyek közül a legelterjedtebbek:

- a) aki siket, az néma is;
- b) a siketség fogyatékoság, és más, elsősorban értelmi fogyatékosággal párosul;
- c) egyetlen jelnyelv létezik a világon, azaz a jelnyelv egyetemes, univerzális nyelv;

d) a jelnyelv a pantomimhez hasonló, szorosan összefügg azzal, és végül  
 e) a jelnyelv nem nyelv, nem rendelkezik önálló grammatikai szabályokkal, a hangzó nyelvek jelelt vagy jellel kísért formáinak tekintik.

Mindezen elképzelések, tévhitek, hiedelmek azonban tévesek, hiszen William C. Stokoe, aki elsőként végzett nyelvészeti megfigyeléseket és vizsgálatokat, az amerikai jelnyelv kapcsán már az 1960-as években bebizonyította, hogy a jelnyelvek és a hangzó nyelvek közös tulajdonságokkal rendelkeznek, s nem csak a Stokoe által vizsgált fonológia szintjén mutatnak hasonlóságot, hanem a további nyelvi szintek, azaz pl. a morfológia és a szintaxis területén is (Stokoe 1960).

Bár a hazai kutatások rövid időre, csupán egy-két évtizedre tekinthetnek vissza, a vele kapcsolatban végzett kutatások ugyancsak alátámasztják a magyar jelnyelv természetes emberi nyelv jellegét, amelyről összefoglalóan Szabó Mária Helga és Cseresnyési László munkáiban olvashatunk. Az általuk felsorakoztatott érvek közül a legfontosabbak:

1. a jelnyelv ugyanolyan komplex rendszer, mint bármelyik másik a hangzó nyelvek közül;
2. a jelek többsége önkényes és mindig konvencionális, hasonlóan a hangzó nyelvek szavaihoz;
3. kompozicionalitás jellemzi, tehát a nagyobb nyelvi egységek jelentése az őket alkotó kisebb nyelvi egységek jelentésén alapul;
4. a kettős tagoltság révén meghatározhatatlan számú, bonyolult és árnyalt jelentést képes közölni;
5. változataiban létezik, ugyanolyan teljes és változatos, mint a halló emberek nyelve;
6. van létező, élő, beszélő közössége;
7. ugyanúgy alkalmas betölteni a megismerő, a kommunikatív funkciót, sőt identitásjelző funkciói vannak, így rendkívül fontos a siket közösség számára;
8. változik, ami ugyancsak sajátossága a természetes emberi nyelvnek, és végül
9. a használók spontán módon alkalmazzák a jelnyelvet a saját, mindennapi kommunikációjuk során, ezzel együtt pedig a pozitív érzelmi viszonyulás is jellemző használóira (Cseresnyési 2004: 231; Szabó M. 2003).

A jelnyelvek a „környezetükben használt hangzó nyelvektől független, konvencionális jelekből szerveződő, sajátos, jelnyelvenként eltérő szabályok által működtetett önálló természetes rendszerek” – írja tanulmányában Hattyár Helga (Hattyár 2000: 778). Mellette olyan nyelvészek, jelnyelvet kutató szakemberek találhatók meg, mint Bartha Csilla, Dankovics Natália, Horváth Brigitta, Lancz Edina, Muzsnai István, Rozbora Gabriella és Vasák Iván (Mongyi–Szabó M. 2003: 143), de megszólalt a kérdésben Szépe György is, Gúti Erikával közösen írott, nyelvpolitikai jellegű cikkében (Gúti–Szépe 2005). Az ő kutatásaiknak köszönhetően bizonyosodott tehát be az, amit a 2009. évi CXXV. törvény 2. § c) pontja a következőképpen határoz meg: a magyar jelnyelv „a hallássérült személyek által használt, vizuális nyelvi jelekből álló, saját nyelvtani rendszerrel és szabályokkal rendelkező, Magyarországon kialakult önálló, természetes nyelv”. A manuális-vizuális kódrendszerek legfejlettebb formája (Jelnyelvi-kommunikációs Akadálymentesítési Projekt 2004: 19), s minden területen jelen van, ahol siket vagy nagyothalló emberek együtt élnek.

### 3. A jelnyelv mint nyelvi rendszer

Jelen dolgozatnak nem célja a jelnyelv grammatikai rendszerének teljes körű ismertetése. Ugyanakkor úgy gondolom, érdemes röviden tisztázni, mit értenek a kutatók nyelvi szinteken a jelnyelv vonatkozásában.

William C. Stokoe és munkatársai már a 20. század második felében bebizonyították, hogy a legkisebb nyelvi szint, a fonológiai szint a jelnyelvben is megtalálható. A jelnyelv a hangzó nyelvekhez hasonlóan kettős tagoltságú, ugyanis a jelek tovább bonthatók jelentés nélküli komponensekre. Ezek az úgynevezett *kerémák* vagy kézi elemek, amelyek a hangzó nyelvben a fonémáknak felelnek meg. Az elnevezést illetően végül a kutatók visszatértek a fonéma szak kifejezésre, ezzel is mutatva a jelnyelvek és a hangzó nyelvek közötti hasonlóságot.

A *kerémák* vagy jelnyelvi fonémák különböző osztályokba sorolhatók.<sup>4</sup> Ezekből a korlátozott számú, jelentés-megkülönböztető szereppel bíró egységekből épülnek fel a jelnyelv további nyelvi egységei. Szabó Mária Helga *A magyar jelnyelv szublexikális szintjének leírása* című munkájában a jelnyelvi megnyilatkozásnak öt szublexikális összetevőjét ismerteti, illetőleg különbözteti meg:

- kézkonfiguráció (kézforma és kézformaváltás, orientáció, érintkezés testrésszel vagy a másik kézzel, egy- vagy kétkezes);
- mozgás;
- artikulációs (kivitelezési) hely;
- non-manuális (mimikai) elemek;
- orális elemek (szájról olvasási kép) (Szabó M. 2007: 41).

A jelek szótagszerkezetét illetően a szakirodalom egyszótagú és többszótagú elemeket különböztet meg. Az előbbieket a monoszillabikus, utóbbiak a poliszillabikus elemek, amelyek két további típusra bonthatók: 1. a kézforma változik meg, amely kizárólag a szimmetrikus jelekben, az aktív, domináns kézen megy végbe; 2. két vagy több artikulációs hely változik meg.

A kézformaváltás mellett a mozgási komponens is befolyással lehet a jelek szótagszerkezetére. E fonológiai egységeknek is több típusa létezik: a) egyenes vonalú; b) körkörös és végül c) oda-vissza irányuló mozgás (Mongyi–Szabó M. 2005: 54).

A jelnyelvi szófajok rendszere már erőteljesebb eltérést mutat a hangzó nyelvekhez képest. „A formai osztályozás alapja a lehetséges mondattani funkciók jellege, illetve a szón lehetséges előfordulás kell legyen” (Szabó M. 2007: 156), írja Szabó Mária Helga, aki a jelnyelvi szófajoknak alábbi kategóriáit különíti el fentebb említett munkájában:

1. Tárgy- és tevékenységjelek (főnév, illetve ige funkcióját is betölthetik a mondatban; jelölhetik a cselekvés eszköztét vagy magát a cselekvést, például FÉSŰ – FÉSÜLKÖDIK);

---

<sup>4</sup> Stokoe kezdetben a kerémaosztályoknak csupán három fajtáját különítette el: 1. kézforma vagy designator (DEZ); 2. mozgás vagy signation (SIG); 3. artikulációs hely vagy tabulator (TAB). Csak később fedezték fel, hogy a tenyerek és ujjhegyek orientációjának (ORI) és a mimikai komponensnek (MIM) is jelentés-megkülönböztető szerepe van (Mongyi–Szabó M. 2005, Szabó M. 2007).

2. Tulajdonságjelek (melléknevek és jelzőként írnak le valamilyen állapotot, vagy a melléknévi állítmány szerepét töltik be a mondatban, de főnévvé is válhatnak, s akkor alany, tárgy stb. is lehetnek, például *a BETEG kiscica, a kiscica BETEG, a BETEG állapota rohamosan javul*);
3. Körülmenyhatározók (manuálisan vagy non-manuálisan kódolt határozói értelmű jelek, például NAGYON, vagy térfelosztási elven működő időhatározók, érzelmi többletet kifejező jelentések);
4. Névmások (rámutatással történő utalás személyekre vagy tárgyakra egyaránt; ide tartoznak a vizuális-gesztikuláris nyelvek jellegzetes grammatikai eszközei is, a proformok és osztályozók);
5. Számnevek (egykezes és kétkezes rendszerek, amelyek a kulturális környezet által befolyásolt 10-es alapú számrendszerek);
6. Egyéb vitatott szófaji kategóriák (viszonyszók, kötőszók, determinánsok, amelyeket non-manuális eszközökkel fejez ki a jelnyelv) (Szabó M. 2007).

Végül néhány szót érdemes ejteni a jelek mondatbeli sorrendjéről, a jelnyelvi mondatok és szövegek szerkezetéről. A mondatban az ige minden esetben központi elemként jelenik meg. Ez határozza meg, hogyan épüljön fel a mondat, s ez befolyásolja az értelmes mondatban megjelenő szereplők számát, azaz azt, hogy hány argumentumra van szükség a mondatépítkezés közben. A mondat szerkesztés lényege a szereplők közti viszony kifejezésén alapul, amelyet mutathat a szórend, de történhet egyeztetéssel vagy e kettő kombinációjával is. A magyar jelnyelvre jellemző szórend az SOV (Mongyi–Szabó M. 2005: 99–114).

A kutatók számára a jelnyelvi rendszerek leírását több tényező is nehezíti, amelyek közül a legfontosabb, hogy nincs a világon egyetlen olyan jelnyelv sem, amelynek ne lennének dialektusai, s ezzel el is értünk a dolgozat központi témájához.

#### 4. Kutatások a magyar jelnyelv regionális változatairól

Már a kezdeti vizsgálatok során felismerték, hogy az egyes országokon belül (Németországban éppúgy, mint Hollandiában és Dániában, Angliában ugyanúgy, mint az Egyesült Államokban) a jelnyelveknek számos változatát, dialektusát, illetőleg szociolektusát lehet elkülöníteni, amely jelenség a hangzó nyelveknek is sajátja, hiszen „a jelnyelv is élő, dinamikus, változó, a használóira jellemző kommunikációs rendszer, amely lokálisan alakul” (Gebauer 2011: 143–144).

Nincs ez másként hazánkban sem, ahol a magyar jelnyelvnek 7 területi változata alakult ki. Sajátos azonban ebből a szempontból a magyar jelnyelv helyzete, hiszen (mint ahogy erre már korábban utaltunk) a hallássérültek számára fenntartott speciális oktatási intézményeket működtető hét nagyváros (Budapest, Vác, Sopron, Kaposvár, Szeged, Debrecen és Eger) alkotja az egyes regionális magyar jelnyelvi változatok központjait, s e központok köré épülnek az egyes változatok.

##### 4. 1. Az első hazai gyűjtések

A regionális magyar jelnyelveket érintő első vizsgálatok 2007-ben kezdődtek a Magyar Jelnyelvi Programiroda (a továbbiakban MJP) „Regionális jelváltozatok gyűjtése és összehasonlító nyelvészeti elemzése” című programja keretében, amelynek eredményeiről

tanulmányában Vándorffyné Lancz Edina számol be (Vándorffyné 2009). Többek között olyan kérdésekre kerestek választ, mint például: „Milyen mértékben tér el egymástól a magyar jelnyelv hét dialektusának lexikonja? Lexikai vagy fonológiai eltérésekről van-e szó az egyes esetekben? Hány esetben azonos egy vagy több vidéki változat a budapestivel? Egy-egy fogalomnak milyen a variabilitása, vagyis országosan hányféle jelet használnak a kifejezésére?” (Vándorffyné 2009: 3). A részletes kutatómódszertan kidolgozásánál külföldi minták szolgáltak alapul, többek között amerikai, svájci, dél-afrikai és szlovéniai kutatók korábbi elemzései, nyelvjárásgyűjtései (Aarons–Reynolds 2003, BoyesBraem 2001, Lucas 2002, Szabó M. 2003).

E korábbi, s csupán fél év alatt lebonyolított és a magyar ábécé A és M betűje közötti részt feldolgozó, 1000 szavas jellista alapján történő gyűjtés<sup>5</sup> során Vándorffyné Lancz Edina és munkatársai törekedtek a nagyfokú heterogenitásra, arra, hogy minél több szociolektus jelenlétét biztosítsák az egyes régiókon belül. A listán megtalálható jeleknek azonban csupán a fele volt alkalmas arra, hogy feldolgozásra kerüljön. Ennek oka a jelek szerkezetében megfigyelhető indexikus vagy rámutató formában keresendő, amely jelenségről bővebben olvashatunk Mongyi Péter és Szabó Mária Helga közösen készített, először 2003-ban, majd 2005-ben is kiadott munkájában.

Vándorffyné Lancz Edina munkatársaival végül a következő eredményekre jutott:

- a) a jelkincs viszonylag homogén;
- b) minden régióban magas a budapestivel megegyező jelváltozatok aránya;
- c) minden régió nagyjából azonos arányban használ más régiókra is jellemző változatokat;
- d) Kaposvár jelkincse hasonlít leginkább a budapestire;
- e) megerősítést nyert a budapesti nyelvváltozat sztenderddé válásának tendenciája;
- f) minden régió őrzi és rendszeresen használja a maga sajátos jelkincsét is;
- g) a fogalmak nagy részét 1, 2 vagy 3 jelváltozat fejezi ki ma Magyarországon, és végül
- h) szélsőséges eset, amikor egy adott fogalmat minden régióban másképp jelenítenek meg (Vándorffyné 2009).

A gyűjtést mind a hét régió nagyvárosában elvégezték a kutatók, akik jól látható módon elsősorban a fonológiai és lexikai változatok arányára voltak kíváncsiak. Talán nem véletlenül, hiszen például a hangzó nyelvek esetében végzett dialektológiai vizsgálatok eredményei szerint a köznyelv és az egyes regionális változatok, illetőleg a különböző regionális változatok közötti különbségek is alapvetően e két nyelvi szinten ragadhatók meg. Kiss Jenő a hangzó magyar nyelvvel kapcsolatban jegyzi meg, hogy például a „köznyelv és a nyelvjárások között számos különbség van (a legtöbb a szókészlet és a fonémagyakoriság területén, a legkevesebb a mondat szinten). A különbségek egy része állomány- és funkcióbeli (= többletek és hiányok), másik része pedig az előfordulás gyakoriságának és a megjelenés formájának, tehát a realizációnak az eltéréseiben nyilvánul meg” (Kiss 2003: 43).

A 2007-ben elvégzett gyűjtőmunkát egy későbbi, szintén a MJP által kezdeményezett kutatás követte. A 2010 augusztusa és 2011 márciusa közötti, „A fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása” kiemelt projekt keretein belül zajlott, és Szabó Mária Helga koordinálásával végzett gyűjtés folyamán egy 1000

<sup>5</sup> A program kivitelezésére szánt idő (fél év) nem adott lehetőséget a kutatóknak arra, hogy az adatközlőkkel egyéni interjúkat készítsenek és szabad, kötetlen társalgást folytassanak.

tételből álló kifejezéslista segítségével 9000 jelet felgyűjtő munkafázis valósult meg.<sup>6</sup> Egy olyan tudásbázis létrehozása volt a cél, amely az egyenlő esélyű hozzáférésben és a teljes akadálymentesítésben érte el végső formáját, és járult hozzá a jelnyelvi képzések és továbbképzések fejlesztéséhez.

#### 4. 2. Célok, következtetések

A kutatások és gyűjtések célja elsődlegesen a magyar jelnyelv regionális változatai sajátosságainak feltérképezése és leírása volt, emellett további okok is indokolták tették a munka elvégzését, amelyek közül a legfontosabb az egységes, sztenderd magyar jelnyelv létrehozása. Kutatók véleménye szerint a jelnyelv egy erőltetett sztenderdizációs folyamaton megy keresztül (Vándorffyné 2009: 12), s nem szabad hagyni, hogy egy domináns változat úgy nyerjen teret, hogy a többi változat végül eltűnjön. Maga az egységesítés folyamata azonban lényegbevágó a jelnyelvi tolmácsok, jelnyelvoktatók és a hamarosan hatályba lépő jelnyelvi törvény azon bekezdése szerint, amely kimondja, hogy a bilingvális, az auditív-verbális és a speciális kommunikációs igényeket kielégítő oktatási módszerekkel történő oktatást csak a „felsőoktatás keretében jelnyelv szakos képzettséget vagy felsőoktatási intézményben szervezett, a bilingvális oktatásra felkészítő szakirányú továbbképzés során szakirányú szakképzettséget szerzett” személy végezheti (2009. évi CXXV. 14. § (4) bekezdése).

#### Összegzés

Az itt bemutatott regionális magyar jelnyelvi kutatások (sajnos) rövid időre tekintenek vissza, az eredmények azonban sokatmondóak. E két munkáról mégis tudnunk kell, hogy csupán a siketiskoláknak otthont adó városokra terjedtek ki, kihagyva ezzel olyan jelentős siket közösséggel rendelkező nagyvárosokat, mint amilyen például Miskolc. Szükség van tehát további vizsgálatokra, gyűjtésekre.

Véleményem szerint a miskolci siket közösség által használt jelnyelvnek egy sajátos formája figyelhető meg, amely jelenség a különböző változatok, elsősorban az egri, a debreceni, a váci és a budapesti regionális jelnyelvi változatok együttéléséből fakad. Úgy gondolom, hogy a fenti elméleti háttérrel adó kutatások módszereit és eredményeit figyelembe véve egy, a Miskolcon élő siket közösség körében végzett kérdőíves felmérés és gyűjtőmunka nem csak hozzájárulhat a magyar jelnyelv regionális változatainak behatóbb ismeretéhez, de a jelnyelv sztenderdizációs folyamatának megértése szempontjából is lényeges lehet. A miskolci siket közösség körében végzett vizsgálat és jelnyelvjárás-gyűjtés azonban egy későbbi kutatás tárgyát képezi majd.

#### Irodalom

Aarons, Debra–Reynolds, Louise 2003. South African Sign Language: Changing Politics and Practice. In: Monaghan, Leila F. et al (eds.): *Many Ways to Be Deaf: International Variation in Deaf Communities*. Washington, DC: Gallaudet University Press.

<sup>6</sup> A felgyűjtött jelek megtekinthetők „Regionális jelnyelvi szótár” címen az alábbi honlapon: <http://www.hallatlan.eu/dialektus> (2013. 11. 16.).

- BoyesBraem, Penny 2001. A Multimedia Bilingual Database for the Lexicon of Swiss German Sign Language. *Sign Language & Linguistics* Amsterdam–Philadelphia, 2001/4: 1–2. 133–143.
- Cseresnyési László 2004. *Nyelvek és stratégiák*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Gebauer Hanga 2011. Dialektusok a siketek jelnyelvében. *Tabula*. Budapest: Néprajzi Múzeum, 2011/14. (1–2). 195.
- Grosjean, Francois 1992. The Bilingual and the Bicultural Person in the Hearing and in the Deaf World. *Sign Language Studies*.
- Gúti Erika–Szépe György 2005. A szivárvány-koalíció nyelvpolitikája. (Nyelvpolitika alulnézetben) <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/alknyelv/aktualis/SzepeGyorgy.htm>
- Hattay Helga 2000. A siketoktatás elméleti és gyakorlati kérdései. *Educatio* IX/4, 776–790.
- Hattay Helga 2008. A magyarországi siketek nyelvsajátításának és nyelvhasználatának szociolingvisztikai vizsgálata. Doktori disszertáció. ELTE BTK.
- Jelnyelvi-kommunikációs Akadálymentesítési Projekt 2004.
- Karchmer, Michael A. 2002. Introduction. In: Stokoe, William C.–Armstrong, David F.–Karchmer, Michael A.–Van Cleve, John V.: *The Study of Signed Languages: Essays in Honor of William C. Stokoe*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Kiss Jenő 2008. Hogyan vélekedünk a nyelvjárások jövőjéről? (Elhangzott a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület „A nyelvek és nyelvjárások jövője” című tudományos tanácskozásán, Ada, 2008. október 11.)
- Kiss Jenő (szerk.) 2003. *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kósa Ádám–Lovász László–Tapolczai Gergely, 2003. *A hallássérült személyekre vonatkozó jog áttekintése*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.
- Lancz Edina–Steven Berbeco 2004. *A magyar jelnyelv szótára*. Budapest: Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége.
- Lucas, Ceil et al. 2002. Location Variation in American Sign Language. *Sign Language Studies*, Gallaudet University Press, 2002. Vol. 2 No. 4 Summer.
- Mongyi Péter–Szabó M. Helga 2003. *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.
- Mongyi Péter–Szabó M. Helga 2005. *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.
- Simigné Fenyő Sarolta 2010. Jelnyelvi képzés a Miskolci Egyetemen az interkulturalitás jegyében. In: Simigné Fenyő Sarolta–Csetneki Sándorné Bodnár Ildikó–Kegyesné Szekeres Erika (szerk.) 2010. *Az interkulturalitás aspektusai*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 154.
- Stokoe, William C. 1960. *Sign Language Structure: An Outline of Visual Communication Systems of the American Deaf*. *Studies in Linguistics: Occasional Papers* (No. 8). Buffalo: Dept. of Anthropology and Linguistics, University of Buffalo.
- Szabó Mária Helga (szerk.) 2003. *A jelnyelv helyzete a kutatásban, az oktatásban és a mindennapi kommunikációban*. Budapest: Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktori Iskola.
- Szabó Mária Helga 2007. *A magyar jelnyelv szublexikális szintjének leírása*. Budapest: Philosophiae Doctores sorozat, Akadémia Kiadó.
- Vándorffyné Lancz Edina 2009. *A magyar jelnyelv regionális változatainak kvantitatív összehasonlító vizsgálata*. Budapest, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány. Magyar Jelnyelvi Programiroda.
- Vasák Iván 2005. *A világ siket szemmel*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.

**Források**

2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról

<http://www.hallatlan.eu/dialektus> (2014. 01. 16.)

[www.ksh.hu](http://www.ksh.hu) (2013. 01. 17.)

**SZAKNYELVI KOMMUNIKÁCIÓ**

Dobos Csilla (szerk.)

Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 110.

Miskolci Egyetem, Miskolc, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2010

ISBN 978 963 9902 49 7

*Scientia potentia est.* A tudás hatalom, a tudás megszerzésének pedig egyik legfőbb eszköze a nyelv és azon belül a szaknyelv, a szaknyelvi kommunikáció. A XXI. század elején, amikor tanúi lehetünk a kommunikációs technológia és a különböző tudományterületek lavinaszerű fejlődésének, mindannyiunk számára nyilvánvaló a szaknyelvek tanulmányozásának szükségessége és aktualitása. A tudás és a szaknyelvek fejlődése megbonthatatlan egységben halad, ezért a szaknyelvek anyanyelvünk legdinamikusabban változó rétegét alkotják, melynek fejlesztése, modernizálása, gondozása és legfőképpen magyarságának megőrzése a különböző szakmák művelőinek, a tudományterületek képviselőinek és az egész nyelvésztsadalomnak egyaránt fontos feladata. Többek között ez a felismerés vezette a kötet szerzőit, hogy vállalkozzanak az általuk kutatott és legjobban ismert tudományterület szakmai nyelvhasználatának bemutatására, segítséget nyújtva ezzel azoknak az egyetemi hallgatóknak és doktoranduszoknak, akik tanulmányaik során szaknyelvkutatással foglalkoznak. Tematikáját tekintve kötetünk két nagyobb egységre tagolható. Az első részben, amely a szaknyelvkutatás multidiszciplináris jellegét tükrözi, elsősorban azt kívántuk bemutatni, hogy melyek azok a tudományterületek, amelyek szoros kapcsolatban állnak a szaknyelvek vizsgálatával. A kötet második része különböző szak- és tudományterületek nyelvhasználatának sajátosságait tárja az olvasó elé. Sor kerül az orvostudomány, a gazdasági élet, a jog, a rendészet, a politikatudomány, a diplomácia, a zene, a matematika, az informatika, a műszaki tudományok, valamint a reklám területét jellemző szakmai nyelvhasználat bemutatására.